

ОПАНУВАННЯ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

**Олександр
Любар**

Проректор з навчальної роботи Криворізького державного педагогічного університету, професор, Заслужений працівник освіти України

Українська школа має прадавню історію. У різні історичні періоди у неї були злети і падіння, вона завжди поділяла долю свого народу і держави. За часів чужоземного поневолення України, коли пригнічувалися український народ, його культура, таких же утисків зазнавала і вітчизняна школа. Навпаки, в умовах незалежності української держави всебічно розвивалися національна шкільна справа, освіта та виховання молодих поколінь, гуманістична педагогічна думка.

На жаль, багатолітній досвід діяльності української школи, здобутки вітчизняних педагогів і просвітителів не є надбанням сучасного покоління вчителів. За радянських часів історія педагогічної думки й освіти України в педагогічних навчальних закладах не вивчалася, що негативно позначалося на професійній підготовці вчителя. Тож не дивно, що випускники радянських педагогічних інститутів та училищ не були обізнані з досвідом діяльності рідної школи, із педагогічними поглядами визначних просвітителів і педагогів — П. Куліша, М. Костомарова, М. Драгоманова, Б. Грінченка, М. Грушевського, І. Огієнка, С. Русової, Г. Ващенко, А. Волошина та багатьох інших. Московські навчальні програми з історії педагогіки передбачали поверхове ознайомлення тільки з творчістю українських просвітителів — Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка — поруч із представниками педагогічної думки інших народів СРСР (С. Орбеліані, М. Ахундов, Х. Абов'ян, Я. Колас, І. Чавчавадзе, Ф. Крейцвальд, І. Алтинсарин та ін.) (Программы педагогических институтов. — Сборник № 22. — 1987). Взагалі, вивчення української педагогічної думки і школи у XIX—XX ст. обмежувалося одним реченням цієї програми: "Особенности развития школы у отдельных народов". Робилося це з метою, щоб студенти педагогічних навчальних закладів не опановували рідної педагогічної культури, а формувалися як вчителі на зразках зарубіжної, насамперед російської, педагогіки. Такі вчителі не усвідомлюють педагогічних здобутків своєї нації, у них відсутня національна свідомість, їм властиве почуття меншовартісності, принизливе западництво перед зарубіжним, вони не можуть повноцінно виховувати сучасну українську молодь.

Докорінно змінюється стан підготовки учительських кадрів у незалежній Україні. У 1992 р. з'явилася програма з історії педагогіки України, рекомендована комісією з загальної педагогіки та психології Науково-методичної ради Міністерства освіти України (протокол № 1 від 13 лютого 1992 р.). Укладачами програми були С. Бабишин, Я. Бурлака, М. Стельмахович, Ю. Руденко. У 1998 р. Науково-методична комісія з педагогіки Науково-педагогічної ради Міністерства освіти України рекомендувала педагогічним навчальним закладам України програму з історії української школи і педагогіки (укладачі В. Бондар, О. Любар, М. Трофанова, Д. Федоренко, І. Шапошнікова)¹. У 1993 р. Я. Бурлака, Ю. Руденко, М. Стельмахович, а в 1999 р. Л. Вовк уклали програми з історії педагогіки, частина з яких присвячена історії української школи і педагогіки. Є й інші проекти програм. Ці програми хоч і рекомендовані для вищих навчальних закладів, проте в багатьох ВНЗ їх не дотримуються. Тому історія української школи і педагогіки викладається безсистемно, так, як вважає за потрібне лектор, виходячи зі своїх політичних переконань, знань з історії вітчизняного шкільництва тощо.

Особливо непокоїть те, що навчальний матеріал з історії української педагогіки окремі викладачі висвітлюють без глибокого аналізу педагогічних процесів, без показу специфічних ознак, притаманних розвитку школи. Студенти не усвідомлюють людинотворчої, народо- і державотворчої функцій національної школи, і, відповідно, процес формування у них професійного світогляду, національної свідомості, духовності відбувається неадекватно до можливостей навчального матеріалу.

Досвід викладання нами (починаючи з 1992 р.) історії української педагогіки переконав у тому, що знання з вітчизняного шкільництва і педагогічної думки треба подавати системно, дидактичними одиницями, кожна з яких є відносно самостійним змістовим утворенням і несе логічні, конкретно-змістові визначення.

Весь навчальний матеріал нами подається у хронологічному порядку за розділами (блоками):

- Писемні пам'ятки про освіту дохристиянської доби;
- Освіта і зародження педагогічної думки в Київській Русі;
- Освітній рух в Україні литовсько-польської доби;
- Освіта і педагогічна думка в козацько-гетьманській республіці;
- Освіта і педагогіка в період українського національного відродження;
- Школа і педагогічна творчість українських просвітителів другої половини XIX ст.;
- Освітній рух за часів національно-визвольних змагань українського народу;
- Освітньо-педагогічні перетворення в УРСР;
- Радянська школа й педагогіка у другій половині XX ст.;
- Українська школа й освіта поза межами України;
- Школа й педагогіка в українській незалежній державі.

Такий порядок вивчення відображає розвиток теорії та практики виховання юних поколінь від дохристиянських часів до сьогодення і відповідає вимогам

¹ Педагогіка національної школи України: Збірник програм для студентів спеціальності 7.010104 — початкове навчання. — К., 1998.

чинних навчальних програм з історії вітчизняної педагогічної думки. Він сприяє набуттю студентами успішних системних знань з історії української педагогіки і шкільництва, виключає формальний виклад окремих аспектів поступу школи, сторінок творчості видатних просвітителів. Глибокий аналіз педагогічних фактів та явищ дав можливість студентам усвідомити наслідки повторюваних зв'язків в освітніх процесах, що відбуваються. Лекційний курс, творче обговорення навчального матеріалу на семінарських заняттях, самостійна робота студентів з опанування теоретичних знань, співбесіди з викладачем допомагають студентам зрозуміти низку законів та закономірностей розвитку української школи, які ще не знайшли свого висвітлення у науковій літературі.

Керуючись тим, що під законом розуміють стійкі, істотні зв'язки між явищами та процесами, що постійно повторюються, які визначають тенденцію або спрямованість розвитку системи, то один із таких законів можна сформулювати так: **функціонування і розвиток вітчизняної системи освіти і виховання залежать від стану української державності: незалежності України чи втрати нею суверенності.**

Цим законом визначається низка таких закономірностей, які пояснюють залежність освітніх процесів, що відбуваються за певних умов:

1) якщо український народ втрачає свою державність, то першими проявами колоніальної політики є утиски і заборона національної школи, рідної мови, культури, діяльності народного вчителя;

2) якщо колоніальний режим забороняє рідну школу, насаджує чужу педагогічну систему, то це веде до денационалізації і деморалізації української нації, духовного виродження народу;

3) якщо за часів незалежності України та в період піднесення національно-визвольних змагань український народ відроджував національну систему освіти і виховання, то це забезпечувало всебічний інтелектуальний і духовний розвиток української молоді, її тіловиховання.

Названі вище закон і закономірності розвитку вітчизняної системи освіти та виховання студенти пізнають, вивчаючи численні факти освітньої політики Речі Посполитої, Російської та Австро-Угорської імперій, комуністичного режиму в Україні. Якщо, наприклад, на сторінках навчальних книг студенти ознайомлюються з описом подій 1786 і 1789 р., коли Російська й Австро-Угорська імперії заборонили на теренах українських земель діяльність рідної школи, то ці та інші подібні явища мають привести їх до розуміння закономірності: всі чужинці свою колоніальну політику завжди розпочинали з нищення національної школи.

Вивчення історії української школи і педагогіки аж ніяк не означає відлучення студентів від ознайомлення з історією європейського освітнього процесу. Навпаки, на тлі досягнень української школи і педагогіки студенти пізнають краді надбання зарубіжної педагогічної думки, практики навчання й виховання. Так, вивчаючи стан освіти і виховання в античних містах Північного Причорномор'я і Приазов'я, вони прилучаються до освітніх надбань античного світу; практика братських шкіл України допомагає зрозуміти процес формування педагогічних ідей Яна Амоса Коменського; виховна ідея Г. Сковороди порівнюється з думками щодо природовідповідного виховання Ж.-Ж. Руссо; паралельно з трактуванням К.Д. Ушинським питань народності і виховання

подаються теорія елементарної освіти Й.Г. Песталоцці та принцип культуро-відповідності А.Г. Дістервега. Характеризуються школа і педагогіка Австро-Угорщини, Росії, Польщі, Радянського Союзу, в складі яких перебували українські землі. Такі порівняння дають змогу розглянути вітчизняну педагогіку як складову європейської педагогічної думки, усвідомити, що українська педагогіка розвивалася на національному ґрунті, виходячи з потреб українського суспільства на різних етапах його історії. Це, у свою чергу, дає можливість пізнати об'єктивний закон — взаємозв'язок української та європейської освітніх систем, яким зумовлені такі закономірності:

— оскільки Україна є європейською державою і її школа, вчителі, педагоги завжди мали тісні освітні зв'язки з народами-сусідами, остільки діяльність української школи є складовою загальноєвропейського освітнього процесу, а Україна була гідно представлена в європейському освітньому колі;

— оскільки вітчизняна школа, освіта і педагогічна наука мають тісні зв'язки з освітніми системами та педагогічною культурою європейських та інших народів, остільки українська освіта використовує їх кращі надбання та інтегрується у європейський та міжнародний освітній простір.

Ці та інші закони і закономірності студенти зрозуміли шляхом глибокої аналітичної роботи над теоретичним матеріалом на лекціях, семінарських заняттях, у процесі вивчення першоджерел.

Проте опанування майбутніми вчителями української педагогічної культури пов'язане з певними труднощами. Головні з них викликані тим, що педагоги, які викладають курс історії української педагогіки, не мають належної підготовки до такої роботи. Сьогодні вони разом зі студентами самостійно опрацьовують теоретичну літературу, матеріали і документи про вітчизняну школу. Однак такої літератури обмаль, а в окремих навчальних закладах її зовсім немає. Це гірші справи з першоджерелами. Річ у тім, що за радянських часів праці багатьох видатних українських просвітителів не видавалися, були забороненими.

В українській незалежній державі відбувається процес повернення народу добрих імен освітян та їхньої творчості. З'являються окремими виданнями твори, збірники праць, у педагогічних журналах друкуються статті, уривки з доробку педагогів і просвітителів, чий праці були недоступними студентству, вчителів. На жаль, більшість цих першоджерел видаються невеликими тиражами, і це ускладнює вивчення їх студентами.

Частковому розв'язанню цих проблем сприяє видання видавництвом "Знання" навчального посібника "Історія української школи і педагогіки", написаного О.О. Любаром, М.Г. Стельмаховичем, Д.Т. Федоренком² та хрестоматії з історії української школи та педагогіки (укладач О.О. Любар)³. Укладаючи ці навчальні посібники, автори брали до уваги виняткову роль першоджерел у формуванні педагогічної культури вчителя, розвитку його науково-педагогічного мислення, педагогічного світогляду, виробленні у майбутнього вчителя творчого підходу до використання історичного матеріалу в практичній діяльності.

² Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української школи і педагогіки: Підручник. — К.: Т-во "Знання", КОО, 2003. — 450 с.

³ Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упоряд. О.О. Любар. — К.: Т-во "Знання", КОО. — 746 с. (вийде друком до 15.08.2003 р.).

Вивчення досвіду вітчизняної школи, діяльності та педагогічної творчості великих українських просвітителів: М. Смотрицького, П. Могили, Г. Сковороди, Т. Шевченка, П. Куліша, М. Костомарова, О. Духновича, К. Ушинського, М. Драгоманова, Б. Грінченка, І. Франка, І. Огієнка, С. Русової, Г. Ващенко, А. Волошина, А. Макаренка, В. Сухомлинського та багатьох інших — сприятиме усвідомленню студентами, вчителями ролі вчителя у суспільстві, формуванню у них переконання в тому, що український вчитель був, є і буде завжди носієм, будителем духовності свого народу. У майбутніх вчителів зросте інтерес до вчительської професії, посиляться пізнавальна активність щодо оволодіння педагогічною культурою, сформується готовність до наслідування кращих освітянських традицій українського народу.

Матеріали навчальних посібників подаються у хронологічному порядку і відображають розвиток теорії та практики виховання юних поколінь від дохристиянських часів до сьогодення. Їх варто використовувати студентам під час роботи над засвоєнням змісту лекцій, самостійної роботи з підготовки до семінарських занять, при написанні рефератів, курсових і дипломних робіт, при проведенні студентських наукових досліджень. Матеріали стануть у пригоді вчителям у їхній науково-дослідній діяльності, роботі з підвищення рівня професійної кваліфікації, розширення ерудиції, педагогічної майстерності.

© О. Любар, 2002

ДІЛОВІ ІГРИ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПРИ ПІДГОТОВЦІ СПЕЦІАЛІСТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СЛУЖБ

**Іван
Цигилик**

Завідувач кафедри "Економіка підприємства" Інституту менеджменту та економіки, кандидат економічних наук, доцент, м. Івано-Франківськ

**Ярослава
Бибик**

Асистент кафедри "Економіка підприємства" Інституту менеджменту та економіки, м. Івано-Франківськ

Діяльність економіста як у приватних фірмах, так і в державному секторі вимагає від спеціаліста глибокої підготовки. Але студенти орієнтуються на таку підготовку і прагнуть її отримати лише тоді, коли вони вважають її за особисту необхідність, власну потребу. Випускники сучасних ВНЗ мають

реальну можливість посади у сфері... ми, посадами, хідно знати? Ц

Обсяг обов'язків більше випуск... мах, де буде по... клад, бухгалтер... ста, і навіть фіна... випускник пови... дисципліни в п... верхово або і з

Допомогти с... ня у процесі на... тичної діяльнос

У ринкових нається з вивче... питу, пропозиц... здійснюється о... тивне функціон... знаходить свої... однієї спільної... бухгалтер забез... не використання... ляють основний... ють його викона... споживачами пр... вими і податков... складають звіти... ходять шляхи з

Тому при пр... товувати наведе... зувати підприєм... цьому викладач... Самому з'ясува... нути і фактично... чити основні р... Ускладнювати с... в цю гру як уч... проведення діло... заняття за рахун... 10, 20, 30, а то... з кожної дисцип

Для проведе... 3—4, але не біл... експертизи, яка... виставляє попере